

HORVÁTH CSABA SÁNDOR – KESZTE LEVENTE

Nemzeti történelmi eseményekkel kapcsolatos tanulói vélekedések és az információszerzés módjai egy vidéki általános iskolában

Esettanulmány

Absztrakt

A tanulmány célja annak bemutatása, miként közvetíthetők a magyar történelem meghatározó eseményei tárgyilagosan és élményszerűen. A kutatás feltárja a nemzeti identitás magyar sajátosságait, kitér a nemzeti kisebbségek történelmi szerepére, valamint elemzi a Nemzeti alaptanterv történelem kerettantervének kompetenciáit és célkitűzéseit. Az empirikus vizsgálat egy vidéki általános iskola 6. osztályos tanulóira irányult, kérdőív és interjú módszerek alkalmazásával: a zárt végű kérdéseket tartalmazó kérdőív gyors és egyértelmű válaszadást tett lehetővé a diákok számára, míg a nyitott kérdésekkel készített interjúk mélyebb betekintést adtak a történelemtanárok gondolkodásába. Az eredmények szerint a tanulók történelmi ismereteinek elsődleges forrása az iskolai tananyag, a családi történetek kiegészítő szerepet töltenek be, a közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmak azonban sem érzelmi, sem intellektuális hatást nem váltanak ki belőlük. A vizsgált történelmi események többsége, valamint a családi történetek iránt érdeklődést és együttérzést mutattak, ami arra utal, hogy az iskolai oktatás hatékonyan közvetíti a múlt értékeit és segíti az érzelmi azonosulást.

Kulcsszavak: nemzeti identitás, történelemtanítás, közösségi média és történelem, tanulói attitűd, családi történetek

Students' opinions on national historical events and ways of obtaining information in a rural elementary school

Case study

Abstract

The aim of the study is to show how the defining events of Hungarian history can be conveyed in an objective and engaging manner. The research explores the specific characteristics of Hungarian national identity, discusses the historical role of national minorities, and analyzes the competencies and objectives of the history curriculum framework of the National Core Curriculum. The empirical study focused on sixth-grade students at a rural elementary school, using questionnaires and interviews: the closed-ended questions in the questionnaire allowed students to respond quickly and clearly, while the open-ended questions in the interviews provided deeper insight into the thinking of history teachers. According to the results, the primary source of students' historical knowledge is the school curriculum, with family stories playing a supplementary role, while historical content appearing in social media does not evoke any emotional or intellectual response in them. The majority of the historical events examined, as well as family stories, elicited interest and empathy, suggesting that school education effectively conveys the values of the past and facilitates emotional identification.

Keywords: national identity, history education, social media and history, student attitudes, family stories

---

Bevezetés

Az iskolai történelemtanítás célja napjainkban már nem csupán a történelmi tények és évszámok ismeretének közvetítése, hanem a tanulók történelmi gondolkodásának, kritikus szemléletének és nemzeti öazonosságának fejlesztése is. A történelmi múlt értelmezése és megértése hozzájárul ahhoz, hogy a diákok képesek legyenek összefüggéseket felismerni, saját helyüket meghatározni a társadalomban, és tudatosan viszonyulni a nemzeti közösség múltjához.

A fiatalok történelmi tudata azonban nem kizárólag az iskolai oktatás hatására formálódik. A családi történetek, a kortársi beszélgetések, a média és a digitális környezet egyaránt befolyásolja, hogyan látják a múlt eseményeit. A közösségi média platformjai ma már a történelemértelmezés egyik leggyakoribb színterévé váltak, ahol a tanulók különböző – gyakran egymásnak ellentmondó – tartalmakkal találkoznak. Ez új kihívásokat jelent az iskolai nevelés számára, hiszen a pedagógusok feladata az, hogy

segítsék a tanulókat a hiteles információk felismerésében és a források kritikus értékelésében.

A tanulók saját érdeklődése és érzelmi elköteleződése mellett a család és az iskola is kulcsszerepet játszik abban, hogy miként viszonyulnak a történelmi eseményekhez. Az érzelmi elköteleződés támogatja a megértést, a személyes kötődés viszont fokozhatja a nemzeti identitás fejlődését. Mindez arra utal, hogy a történelem oktatásának sikerességét nem csupán a tudás átadása, hanem az élményalapúság, az interaktív technikák és a diákok önálló gondolkodása is befolyásolja.

A jelen munka egy esettanulmány keretében vizsgálja, hogyan gondolkodnak a 12 éves, 6. osztályos tanulók a magyar történelem meghatározó eseményeiről, milyen forrásokból szerzik ismereteiket, és milyen érzelmi viszonyt alakítanak ki a nemzeti múlttal kapcsolatban. A kutatás egy vidéki általános iskolában zajlott, kérdőíves és interjúk módszerekkel. A választott korosztály különösen alkalmas az ilyen típusú vizsgálatra, hiszen a tanulók már képesek értelmezni a történelmi folyamatokat és véleményt formálni, ugyanakkor gondolkodásuk és identitásuk még formálódóban van.

A kutatás négy fő területre irányult:

- a tanulók történelmi információszerzési forrásaira,
- a családi történetek és személyes narratívák szerepére,
- az iskolai történelemtanítás hatásaira és
- a digitális és közösségi média befolyására.

A konkrét kutatási kérdések, valamint a vizsgálat feltételeinek ismertetése a kutatómódszertani fejezetben kerülnek bemutatásra.

A kutatás módszertani háttere

Az írás esettanulmány, amely alapvetően a kvalitatív módszertani eszköztárhoz tartozik. Az esettanulmány középpontjában nem a kauzális viszony vagy az általánosítási szándék, hanem a jelentéstartalmak, jelentésalkotó folyamatok feltárása, illetve az egyedi, ritka események megértése áll. Általában az esetek specialitásának hangsúlyozása a cél, nem az általános vonások kiemelése.¹

Öt hipotézis került felállításra jelen kutatás esetében:

- H1. A 12 éves tanulók történelmi ismeretei nem kizárólag az iskolai oktatásból származnak, hanem jelentős mértékben kiegészülnek informális forrásokból – különösen a családi történetekből és a digitális médiából.

---

¹ TAKÁCS Flóra (2017): Az esettanulmány mint módszertan a szociológiában. *Szociológiai Szemle*, 27. évf. 1. sz. 126–127.

- H2. A családi narratívák jelenléte és gyakorisága erősíti a tanulók érzelmi kötődését a nemzeti múlt eseményeihez, míg hiányuk csökkenti az érdeklődést és a személyes kapcsolódást a történelem iránt.
- H3. Az iskolai történelemtanítás módszertani sokszínűsége (beszélgetés, vizuális és élményszerű feldolgozás, tanári magyarázat) pozitívan hat a történelmi események megértésére és a tanulói bevonódásra, de a hatás mértékét befolyásolja a pedagógus személyisége és a tanórák légköre.
- H4. A közösségi és digitális média felületein megjelenő történelmi tartalmak befolyásolják a tanulók történelempéjét, azonban a diákok csak korlátozott mértékben képesek ezek hitelességét megítélni.
- H5. A tanulók történelmi szemléletét egyaránt formálják a formális (iskolai) és informális (családi, médiái) hatások, de ezek között nincs mindig összhang, ami eltérő érzelmi viszonyokat és értelmezéseket eredményezhet ugyanazon események kapcsán.

Annak érdekében, hogy az esettanulmány során mennyiségi (statisztikai) adatokat és minőségi információkat is gyűjthessünk és elemezhessünk, kvantitatív és kvalitatív vizsgálati technikát egyaránt alkalmaztunk. A kérdőív esetében a kutatási mintát 51 diák alkotta, akik a Győr-Moson-Sopron vármegyei Beledi Általános Iskola 6. osztályos (12 éves) tanulói közül kerültek ki.

Az esettanulmány során alkalmazott kérdőív zárt kérdéseket tartalmazott, amelyek egy része skálaalapú (1–5-ös értékelő skála), más része pedig választó típusú kérdés volt. A kérdőív négy nagyobb kérdéscsoport köré épült: a tanulók történelmi ismeretszerzésének forrásai különös tekintettel az iskolai tanórákra, a családi történetekre és a digitális médiára; a történelmi eseményekhez való érzelmi viszonyulás; a közösségi médiában talált történelmi tartalmak értékelése; az iskolai történelemtanítás hitelességének tanulói megítélése. A kérdőív célja az volt, hogy átfogó képet adjon arról, milyen forrásokból és milyen módon alakul ki a 12 éves tanulók történelemszemlélete, illetve hogyan kapcsolódnak érzelmileg a magyar történelem meghatározó eseményeihez.

A kiválasztási minta azért ezt a korosztályt célozta meg, mert ebben a korosztályban a tanulók tudják értelmezni a múltban történeteket. A történelmi tényeket szülőktől, nagyszülőktől, tanároktól hallották és ezek befolyásolták véleményük kialakulását. Az életkori sajátosságok miatt a történelmi eseményekhez való viszonyuk még formálható, ami lehetővé teszi a családi narratívák és oktatási módszerek hatásának vizsgálatát. A gyerekek ebben a korban erős érzelmi kötődéseket alakíthatnak ki a történetekhez, mint például hősök és fontos események.

A kérdőív kitöltése iskolai keretek között, egy történelemóra alkalmával felügyelet mellett zajlott le, így a kutató és a pedagógus is jelen volt az adatfelvételnél 2025. február 14-én.

A kvalitatív adatgyűjtésben két történelemtanár vett részt, akik eltérő szakmai tapasztalataik alapján kerültek kiválasztásra: egy pályakezdő és egy több évtizedes gyakorlattal rendelkező pedagógus, hogy a vizsgálat betekintést nyújtson az eltérő tanítási gyakorlatokba és nézőpontokba. Az interjúkat személyesen, Beleden vettem fel 2025. február 14-én, nyugodt iskolai környezetben. A beszélgetések félig strukturáltak voltak: az interjú előre megfogalmazott kérdéseket alkalmazott, de teret engedett a tanárok saját narratíváinak és kiegészítéseinek is. Az interjúk a Beledi Általános Iskola történelem tantermében készültek külön-külön a pedagógusokkal. A meghallgatás időtartama körülbelül 15–20 perc volt. Az interjúkról kézirat készült.

Nemzeti identitás elméleti keretei és magyar sajátosságai

A nemzeti identitás dinamikus, történelmileg formálódó jelenség, amely az egyén és közösség kölcsönhatásában alakul ki. *Csepeli György* szerint ez az identitás magában foglalja a közös történelmi emlékezetet, kulturális hagyományokat, nyelvet, szimbólumokat és normákat, amelyek összekötik a nemzet tagjait. Az 1995-ös *ISSP felmérés*, amely hazánk részvételével a nemzeti identitást vizsgálta, rávilágított a téma politikai és értelmezési érzékenységre – például a „származás” mint kritérium végül kimaradt a kérdőívből.²

A kutatások megállapították, hogy a nemzeti identitás pszichológiai alapjai világszerte meghatározó módon vannak jelen. Kelet-Európában a rendszerváltás megerősítette a nemzetállami struktúrákat, ezzel stabilizálva a nemzeti identitást is. A szakirodalomban két fő megközelítés létezik: a perennialista nézet szerint a nemzeti közösségek történelmi gyökerekkel rendelkeznek, míg a modernista elmélet szerint a nemzeti identitás társadalmi konstrukcióként, kohéziós eszközként jött létre.³

A társadalmi identitás elmélet a nemzeti hovatartozást általános csoportdinamikai folyamatként értelmezi, háttérbe szorítva a sajátos nemzeti jellemzők vizsgálatát.⁴ A 2000-es évektől egyre több kutatás alkalmazott narratív pszichológiai megközelítést,

---

² CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal – SZÉKELYI Mária – POÓR János (2004): Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. In: *Társadalmi riport 2004*. Szerk. KOLOSI Tamás – TÓTH István György. TÁRKI, Budapest, 471-483.

³ ANDERSON, Benedict (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London, 234.

⁴ LÁSZLÓ János (2012): *Történelemtörténetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 315.; PÓLYA Tibor (2007): *Identitás az elbeszélésben*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 102.

amelyek rámutattak a magyar nemzeti identitás etnocentrikus, múlteszmenyitő és hazaszerteten alapuló aspektusaira. E folyamat forrásai közé tartoznak a történelmi diadalok, kulturális és tudományos eredmények, valamint a kiemelkedő sportteljesítmények, melyekhez gyakran mély érzelmi kötődés is társul.⁵

Mátrai Zsuzsa kutatása szerint Magyarországon a nemzeti önazonossággal kapcsolatos kérdéseket gyakran elkerülik, a társadalmi párbeszéd és vita háttérbe szorul. A rendszerváltás jelentős identitásbeli változásokat hozott, de a nemzeti identitás mélyebb társadalmi feldolgozása és tudatosítása elmaradt. Az oktatásban a téma főként a történelem és állampolgári ismeretek órákon jelenik meg, azonban az oktatáspolitikai nem ösztönzi a különböző történelmi nézőpontok bemutatását. A tanulók ritkán találkoznak identitásbeli kérdésekkel vagy történelmi vitákkal, pedig ezek segíthetnék a múlt jobb megértését. E hiányosságot részben pótolják a családi történetek, amelyek alternatív nézőpontokat kínálnak az iskolai tanulás mellett.⁶

A bemutatott szakirodalom és kutatási eredmények alapján megállapítható, hogy a magyar nemzeti identitás erőteljes történelmi és érzelmi alapokon nyugszik, ugyanakkor feldolgozása és tudatosítása hiányos. Az oktatás és a társadalmi párbeszéd fejlesztése kulcsszerepet játszhat abban, hogy a fiatalok kritikusabban és személyesebben viszonyuljanak a nemzeti múltjukhoz.

A diákok nemzeti identitásának alakítása formális és informális módon

A tanulók viszonyulása és érdeklődése a történelmi események iránt formális és informális hatások együtteseként alakul ki. A nemzeti identitás általános iskolában való formálásával kapcsolatos hazai szakírások meglehetősen szűk körre korlátozódnak. A kevés rendelkezésre álló vizsgálat módszertani szempontból, egyúttal bemutatott eredményeit tekintve is kiváló kiindulópontot jelenthet a témában.

Dancs Katinka a nemzeti identitás értelmezésének és vizsgálatának lehetőségeit térképezte fel az általános és középiskolások körében. Abból az alaptézisből indult ki, hogy a 19. században fellángoló nacionalizmus következtében az iskola a nemzeti kultúra fontos közvetítőjévé vált, amivel jelentősen hozzájárult a nemzeti identitás konstrukciójához. A nemzeti kultúra elsajátítása napjainkban is a nemzeti identitás megalapozója. A szakirodalom nemzeti enkulturációnak nevezi ezt a folyamatot, amely a szocializációnál tágabb fogalom, és a szándékolt folyamatok mellett magában foglal

---

⁵ FÜLÖP Éva – PÉLEY Bernadette – LÁSZLÓ János (2011): A történelmi pályához kapcsolódó érzelmek modellje magyar történelmi regényekben. *Pszichológia*, 31. évf. 1. sz. 47–62.

⁶ MÁTRAI Zsuzsa (2002): A nemzeti identitás konfliktusai és az állampolgári nevelés. *Iskolakultúra*, 12. évf. 2. sz. 52–64.

minden indirekt hatást is. Információs társadalmunkban a nemzeti kultúra az iskolán kívül számos más közvetítőn keresztül eljuthat a tanulókhoz. Az általános és középiskolások nemzeti identitásának összetevőit megvizsgálva arra jutott, hogy ezekben eltérő tendenciák azonosíthatók. A hazai munkák elsősorban a középiskolásokra fókuszálnak, az azonosságtudat néhány kiragadott elemét mérik, főként kérdőívekkel. Ezzel szemben a nemzetközi kutatások a 7–11 éveseket vizsgálják, az életkorból adódóan szóbeli kikérdezés segítségével, és szintén a nemzeti identitás bizonyos tudáselemeire koncentrálnak, de ezek eltérnek a hazai vizsgálatokban kutatott tudáselemektől. Mindezek alapján megállapította, hogy a hazai kutatások előtt vannak még kiaknázatlan lehetőségek, főként a kisiskolásokat vizsgálva.⁷

Dancs másik két kutatásában a nemzeti szimbólumok feltérképezését végezte el az általános iskolai tanárok véleménye alapján, továbbá a tanulók tantervekben megjelenő nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos tudásszintjének mérését végezte el és elemezte 1–6. osztályban. Az elsővel kapcsolatosan azt a megállapítást tette, hogy a hazai kutatások eddig kevés figyelmet fordítottak az általános iskolás tanulók nemzeti identitásának megismerésére. A tanárok a szimbólumközvetítést és ez által a nemzeti identitás konstrukcióját iskolai feladatnak tartják, melyben kiemelt szerepet tulajdonítanak az iskolai tananyagnak, valamint a tanár személyének, és annak, hogy mekkora figyelmet fordít erre a nevelési feladatra.⁸

A másik tanulmányában megállapítása szerint a legfiatalabbak ismeretei heterogénebbek lehetnek és nagyban függenek a családi háttértől, míg a tanulók az iskolai előmenetellel párhuzamosan szisztematikusan megismerik a nemzeti szimbólumokat. Egyúttal kijelölte a lehetséges kutatások irányait: a cél a tanulók tudásszintjének és attitűdjeinek kapcsolatát más, a nemzeti identitással összefüggésbe hozható jelenségekkel való vizsgálata. Így például azt is, hogy az iskolai hatások vagy az iskolán kívüli tanulási színterek (például múzeumok, színházak, galériák) látogatása milyen hatást gyakorol a tanulók nemzeti identitására.⁹

---

⁷ DANCs Katinka (2016): Kultúra – iskola – nemzetközi azonosságtudat a nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében. *Magyar Pedagógia*, 116. évf. 4. sz. 403–425.

⁸ DANCs Katinka (2018): Nemzeti szimbólumok, a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I. Nemzeti szimbólumok általános iskolai tanárok véleménye alapján. *Történelemtanítás*, (LIII.) Új folyam IX. évf. 3-4. sz. 1–16.

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/11/dancs-katinka-a-nemzeti-szimbolumok-es-a-nemzeti-identitas-ismeretjellegu-elemei-i-09-03-06/> (Letöltés: 2025. november 25.)

⁹ DANCs Katinka (2019): Nemzeti szimbólumok, a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei II. A tanulók tantervekben megjelenő nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos tudásszintjének mérése 1–6. osztályban. *Történelemtanítás*, (LIV.) Új folyam X. évf. 1. sz. 1–13.

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/dancs-katinka-nemzeti-szimbolumok-a-nemzeti-identitas-ismeretjellegu-elemei-ii-10-01-07/> (Letöltés: 2025. november 25.)

Kinyó László 2005-ben adta közre a magyar történelmi események és korszakok megítéléséről szóló, a 7. és 11. évfolyamos diákok körében végzett kutatását. Ennek egy központi kérdése volt, hogy a diákok történelmünkben mely eseményeket tartják leginkább pozitívnak és negatívnak, és miért? Továbbá ez mennyire függ az életkortól? A kvantitatív és kvalitatív kutatás eredményei rávilágítottak arra, hogy 7. és 11. évfolyamon szignifikánsan különböznek a tanulók pozitív és negatív eseményválasztásai, továbbá, hogy a vizsgálatban résztvevő 7. osztályos diákok közel felének nehézséget okozott egy leginkább pozitívnak és negatívnak vélt magyar történelmi esemény felidézése. Ez a probléma a 11. osztályosok közel egynegyedénél volt azonosítható. Az eseményválasztást alátámasztó indoklások elemzésének eredményei megmutatták az általános és középiskolás diákok történelmi gondolkodásának minőségi különbségeire. Alacsonyabb évfolyamon az emocionális töltésű, valamint a konkrét – egy esemény lényeges, szemléletes vonásait hangsúlyozó – érvelések dominálnak, míg 11. évfolyamon az indoklások absztrakt tulajdonságai válnak meghatározóvá. Az eredmények azt is világossá tették, hogy a kellően megalapozott, megfelelő történelmi ismeretrendszer kialakítását nem lehet elég korán kezdeni, mert azok hiánya tévképzetek kialakulásához vezethet. Az ismertetett kutatásban a társadalmi konszenzus és a tudományos közvélemény álláspontjával ellentétesen vélekedő diákok válasza tanúskodnak az elemi történelmi ismeretek hiányosságáról.¹⁰

A pedagógusok tanórai gyakorlatáról a nemzeti identitásneveléssel kapcsolatban kevés kutatás született eddig. A formális nemzeti identitásképzést tekintve *Dancs Katinka* egyik legújabb kutatásában arra kereste a választ, hogy a történelemtanároknak mi a legfontosabb célja az oktatási tevékenységükkel kapcsolatban. Ez a vizsgálat is megmutatta, hogy pedagógusok egy csoportja, az ún. „hazafias nevelők” a történelemtanítás klasszikus céljait kívánják megvalósítani: az erkölcsi nevelést, a nemzeti identitás fejlesztését és az alapvető állampolgári ismeretek gyarapítását. Ez ugyanakkor csak a negyedik lett a vizsgálat alapján, viszont így is szignifikáns.¹¹

Érdeemes megemlíteni *Kalocsai Janka* és *Kaposi József* tanulmányát is, akik az állampolgári felkészítés és a demokráciára nevelés iskolai tanítása témában végeztek egy reprezentatív felmérést általános és középiskolai intézményvezetők, pedagógusok és tanulók körében. Arra következtetésre jutottak, hogy míg a hazai szakirodalom –

---

¹⁰ KINYÓ László (2005): A magyar történelmi események, korszakok, megítélése a 7. és 11. évfolyamos tanulók körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 4. sz. 409–432.

¹¹ DANCs Katinka (2023): A történelemtanárok által fontosnak vélt célok és jelenismereti témák, valamint az általuk használt módszerek egy kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. In: KOJANITZ László (szerk): *Korszervi történelemoktatás: Új utak és megoldások*. Belvedere Meridionale, 15–31.

szinkronban a nemzetközi trendekkel – egyértelműen a demokráciára nevelés korszerű szemléletét jeleníti meg, addig a mindennapi iskolai gyakorlat ettől nagyon eltérő képet mutat, és eléggé távolinak tűnik, hogy az intézmények működésébe beépüljön a teljes iskolai rendet átható demokratikus nevelés. Ez a helyzet számos és különböző szintű, jelentőségű okra vezethető vissza. Szerepe van benne a diákok által érzékelt közéletnek, a társadalmi közérzetnek. Annak, hogy az elmúlt évtizedekben a társadalom tagjainak többségében véleményünk szerint csökkent a demokratikus működési rend iránti elkötelezettség. A közpolitikai felfogás is módosult, nem a demokratikus intézmények és eljárásrend, hanem a vezető közjó iránti elkötelezettsége a legfőbb garanciája a demokratikus működésnek. Végül meg kell említeni, hogy az iskola világában az elmúlt 30 évben végbement változásokat, amelyek az iskolák, pedagógusok döntési jogköreinek folyamatos gyengülését mutatják.¹² E folyamatnak meglehetősen kedvezőtlen hatása van a tanulók formális identitásképzésére is.

Az informális szerepekkel kapcsolatban a családi hatásokat szélesebb körben dolgozták fel. Ezek közül *Jancsák Csaba* kutatásait érdemes ez esetben röviden vázolni. A szerző a tömegmédiá befolyásoló hatását vizsgálta az iskoláskorú gyermekek esetében. Abból indult ki, hogy Magyarországon a vizsgált – középiskolás – célcsoport alapvető információs forrásként használja a közösségi médiát és az internetet, annak minden veszélyével együtt. Ez azt jelenti, hogy a tanulók eltávolodnak a hagyományos értelmezési közösségektől (például a családtól vagy a baráti körtől), amelyek korábban segítettek kiszűrni a téves információkat és a manipulációt. A magyarországi oktatási rendszer pedig nem készült fel e jelenségre adható válaszokkal. Jancsák kutatásai nyomán arra a következtetésre jutott, hogy egyre inkább csökken a családi körben töltött beszélgetések időtartama, ezzel pedig eltűnnek a családtörténetek és a fiatalok értelmezési közösségeiben megszűnnek a kollektív emlékezetről folytatott diskurzusok. A virtuális referenciaszemélyek és értelmező közösségi terek véleményformálása, továbbá a manipulatív médiatartalmak befogadása hatással vannak a tanulók értékorientációira, értékítéleteinek szerkezetére, amely értékválságot idéz elő.¹³ A fiatalok életmódját, életstílusát jelentősen meghatározzák az IKT-eszközök és a virtuális terek, ahogy gondolkodásukat a közösségi tömegmédiá, a virtuális értelmező közösségek és az online véleményvezérek, influenszerek. Ezzel sajnos egy történelemtől elidegenedett, a történelemtől érintetlen generáció képe kezd kirajzolódni. Ebben a helyzetben a történelemtanításnak a kollektív emlékezet megmaradása és a

---

¹² KALOCSAI Janka – KAPOSI József (2019): Tanítjuk vagy tanuljuk a demokráciát? Egy felmérés és tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 69. évf. 11–12. sz. 17–32.

¹³ JANCÁS Csaba (2019): A személyes narratívák és a történelemtanítás értékvilága. In: KOVÁCS Gusztáv – LUKÁCS Otília (szerk.): *Az elbeszélés ereje*. Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs, 7-22.

transztörténelmi értékek esetében az értékátadási folyamatokhoz való hozzájárulása igen fontos feladata.¹⁴ A fentebb megnevezett problémák, mint kiterjesztett szerepelvárások jelennek meg a történelemtanítás és a történelemtanárok előtt, amelyek az iskola hagyományos szerepein (esetünkben a történelem tanításán) felüli szocializációs feladatokat jelentenek. Míg a korábbi generációk esetében a szocializáció jellemzően az iskolán kívüli terekben és jellemzően a családban, a rokoni, illetve ismerősi körökben zajlott, ma a családi-rokoni körben egyre kevésbé megvalósuló szocializációs funkciók ellátását az iskolától (és a pedagógusoktól) várja a társadalom.¹⁵ Habár Jancsák kutatásának fókuszcsoportját a 14 és 18 év közötti középiskolás diákok képezték, következtetései kiváló elméleti megfontolásokat tartalmaznak, egyúttal jó kiindulópontot jelentenek jelen kutatáshoz.

Megállapítható tehát, hogy az általános és középiskolai diákok történelmi eseményekkel kapcsolatos ismeretei, nemzeti identitása formális és informális forrásokból táplálkozik. A korábbi trendekhez képest a család és egyéb baráti közösségek szerepe csökken, míg az internet és közösségi média szerepe nő, leginkább torzító és manipulatív hatásaival. Az iskola identitásképző szerepével kapcsolatosan pedig egyre inkább nő a társadalmi elvárás. A kérdés azonban az, hogy az utóbbi 30 évben jelentősen átalakult iskolarendszer – amely az állampolgári felkészítésnek és demokráciára nevelés elvének egyre kevésbé felel meg –, miként tudja ezen új misszióját teljesíteni?

Nemzeti alaptanterv történelemtanítási céljai és kompetenciái

A 2020-as NAT kiemelten kezeli a magyar történelem meghatározó eseményeit, különös hangsúlyt fektetve a nemzet sorsát alakító pillanatokra, valamint a keresztény és európai örökségre. A tananyag időrendi felépítése segíti a történelmi folyamatok és összefüggések megértését, miközben a hősök és példaképek bemutatásán keresztül erősíti a nemzeti tudatot.

A kerettanterv a történelmi ismereteken túl kulcskompetenciák fejlesztésére törekszik: a mérlegelő – valójában kritikai – gondolkodás, forráselemzés, kommunikáció

---

¹⁴ JANCSÁK Csaba (2020a): Történelmi emlékezet és a család (pp.). In: A. GERGELY András – KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor – KOVÁCS Éva – PAKSI Veronika (szerk.): *Kultúra, közösség és társadalom. Tanulmányok Tibori Tímea tiszteletére*. Társadalomtudományi Kutatóközpont – Magyar Szociológiai Társaság, Budapest, 141–159.

¹⁵ JANCSÁK Csaba (2020b): Családtörténetek hiánya, történelemtől elidegenedett nemzedék, új ifjúsági sebezhetőségek és történelemtanítás. *Magyar Tudomány*, 181. évf. 8. sz. 1014–1021.

és állampolgári ismeretek elsajátítása kiemelt cél. A tanulók történelmi példákon keresztül gyakorolhatják a problémafelismerést és a konfliktuskezelést is.

A NAT így nemcsak a nemzeti azonosságtudat formálását támogatja, hanem lehetőséget ad a különböző nézőpontok megértésére. Ez különösen fontos a mai sokszínű tanulói közösségekben, ahol a nemzeti eseményeket eltérően élhetik meg a diákok. A történelemtanítás feladata, hogy ebben az életkorban – amikor kialakul az önálló véleményalkotás képessége – nyitottságot és értő gondolkodást fejlesszen.¹⁶

A NAT céljai alapján a történelemtanítás egyszerre szolgálja a nemzeti identitás erősítését és a mérlegelő – valójában kritikai – gondolkodás fejlesztését. Ez hozzájárulhat ahhoz, hogy a tanulók tudatosabban és nyitottabban viszonyuljanak a múlt értelmezéséhez.

Történelemoktatás módszerei és kihívásai a pedagógusok szemszögéből

Az interjú célja a nemzeti történelmi események tanítási módszereinek és következményeinek feltárása, valamint a történelmi ismeretek elsajátításának vizsgálata. Kiemelten foglalkozik a pedagógusok társadalmi szerepvállalásával, a tanórai módszerekkel, valamint a diákok múlt iránti érdeklődésének ösztönzésével. Az interjú rákérdez a felhasznált forrásokra, például korabeli dokumentumokra és tankönyvi anyagokra, továbbá vizsgálja a közösségi média hatását a történelmi tudás terjesztésében, valamint a pedagógusok ezzel kapcsolatos véleményét. Emellett az interaktív oktatás – tanulmányi kirándulások, szerepjátékok, modern technológiák – alkalmazásának lehetőségeit is elemzi. Végül arra keresi a választ, hogyan tehető a nemzeti történelem a fiatalok számára személyes és identitásformáló élménnyé, túlmutatva a pusztán tantárgyi követelményeken.

A kutatásban részt vevő két pedagógus közül az egyik fiatalabb, kevés tapasztalattal rendelkező kezdő tanár, aki az interaktív módszerek alkalmazásában lát lehetőséget a diákok történelmi érdeklődésének felkeltésére. Az idősebb, több évtizedes gyakorlattal bíró pedagógus pedig a kritikus gondolkodás fejlesztését és a családi, valamint tanórai történetek összekapcsolását tartja kiemelten fontosnak a mélyebb történelmi megértés érdekében.

A válaszadó két pedagógus szerint a nemzeti történelemoktatás egyik kulcsfontosságú célja, hogy a fiatalokat megismertesse a magyar múlt kiemelkedő eseményeivel és jeles személyiségeivel, ezáltal erősítve a nemzeti öntudatot és a

---

¹⁶ Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára:

https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8/ (Letöltés: 2025. március 12.)

történelmi emlékezetet, ami a nemzeti identitás megőrzéséhez járul hozzá. A múlt ismerete tiszteletet és megbecsülést alakíthat ki a tanulóknban, erősítve ezzel a társadalmi összetartást.

A pedagógusok véleménye alapján a mai történelemoktatás megfelelő egyensúlyt tart a hagyományos és modern módszerek között, alkalmazkodva a diákok életkori és tanulási sajátosságaihoz. Ez mutatja, hogy az oktatás nem ragad meg a frontális, didaktikus tanításnál, hanem folyamatosan fejlődik. Az egyéni történelmi élményekről szóló kérdésre a fiatalabb pedagógus nem tudott meghatározó eseményt megnevezni, míg az idősebb tanár az 1956-os forradalmat emelte ki, rámutatva arra, hogy a történelemértelmezés egyéni tapasztalatok és társadalmi változások függvénye. Ezért fontosnak tartja személyes élményei megosztását is az oktatásban.

Mindkét tanár rendszeresen használ különböző forrásokat, mint korabeli újságcikkek, fényképek vagy pénzérmék. Egy pedagógus hangsúlyozta a családi források bevonásának jelentőségét. Ugyanakkor problémaként említették a hiteles forrásokhoz való hozzáférés nehézségét. A közösségi média szerepét pozitívan értékelik, ugyanakkor figyelmeztetik a tanulókat a platformokon megjelenő információk esetleges pontatlanságaira. Egyik pedagógus a diákokat bevonva rendszeresen megvitat történelmi híreket, amelyeket az interneten találnak.

A tanulmányi séták és helyszíni kirándulások szervezését mindkét pedagógus hatékony módszernek tartja, mivel a történelmi emlékhelyek érzelmi és intellektuális hatásuk révén mélyebb megértést eredményeznek. Digitális eszközöket is rendszeresen alkalmaznak, kiemelve az interaktív programok, például az Okostankönyv, Zanza TV vagy Mozaweb használatát, illetve a diákok által készített digitális prezentációkat.

Az egyik tanár drámapedagógiai módszereket is alkalmaz, mert tapasztalata szerint ezek élményszerűbbé és játékosabbá teszik a történelem tanulását, míg a másik pedagógus eddig kevésbé használta ezt a módszert, de tervezi annak bevezetését.

Az utolsó kérdésre adott válaszok szerint a történelemoktatás hatékonyságát a változatos módszerek, a korabeli források használata, valamint az érzelmi bevonódás erősítheti. Emellett kiemelték a személyes vélemények és családi történetek fontosságát, hiszen ezek a diákok számára más nézőpontokat is megnyithatnak, amelyeket a tankönyvek nem közvetítenek.¹⁷

Összességében a pedagógusok modern, kreatív szemlélettel közelítik meg a történelemoktatást, törekedve arra, hogy a tanulók ne csupán elméleti tudást szerezzenek, hanem érzelmileg is kapcsolódjanak a múlt eseményeihez, kritikusan

---

¹⁷ Nagyné Császár Mónikával és Orbán Petrával, a Beledi Általános Iskola történelem szakos tanáraival Beleden, 2025. február 14-én felvett interjú alapján. (A szerző birtokában).

értékelve az információkat, és aktív, interaktív módszerekkel fejlesszék történelmi ismereteiket.

A családi történetek mesélésének gyakorisága

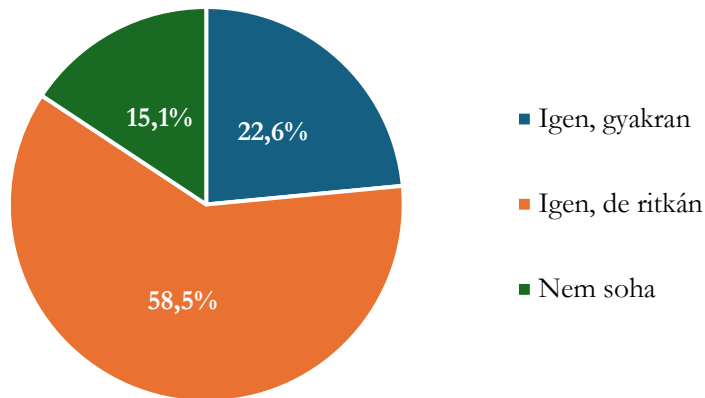
A családi történetek átadása hosszú ideje fontos tényező a nemzeti identitás és a történelmi tudat formálódásában. A szülők és nagyszülők által közvetített események nem csupán ismereteket hordoznak, hanem érzelmi kötődést is teremtenek a múlt iránt. Az ilyen személyes narratívák jellemzően élményszerűbbek és emlékezetesebbek a gyermekek számára, mint a tankönyvi adatok, mivel közvetlen kapcsolatot teremtenek a család életvilágával.

A modern társadalomban ugyanakkor a családi történetmesélés jelentősége mérséklődhet, mivel a történelem közvetítésében egyre nagyobb szerepet vállal a média. Emellett számos szülő és nagyszülő úgy ítélheti meg, hogy nem rendelkezik kellő ismerettel a múlt eseményeiről, illetve a gyorsuló életmód következtében a történetmesélésre fordítható idő is korlátozott.

A vizsgált tanulócsoporthoz a diákok 22,6%-a rendszeresen hall családi történeteket, amely hozzájárulhat a történelem iránti fokozott érdeklődésükhöz és a magyar múlt iránti mélyebb érzelmi kötődésükhöz. Ezzel szemben a tanulók 58,5%-a csak ritkán találkozik ilyen narratívákkal, így számukra a történelem elsősorban az iskolai tananyagból és más külső forrásokból épül fel. A tanulók 15,1%-a soha nem hallott családon belüli történeteket történelmi eseményekről, ezért tudásuk és identitásuk alakulása teljes mértékben az intézményes oktatáshoz, illetve a médiához kapcsolódik. Ez utóbbi csoport esetében felvethető, hogy a nemzeti közösséghez való tartozás érzése és identitásuk forrásai milyen mértékben épülnek a személyes családi hagyományokra, illetve a tömegkommunikációs narratívákra.

Összességében a családi történetek háttérbe szorulása arra utal, hogy a nemzeti identitás kialakulása egyre inkább az intézményes oktatásra és a médiára helyeződik át, miközben a családi hagyományok szerepe csökken.

1. ábra: Családi történetek mesélésének gyakorisága

Forrás: saját szerkesztés

A családi történetek érzelmekre gyakorolt hatása

A vizsgált tanulók különböző érzelmi reakciókat mutattak a családjuk által közvetített történelmi eseményekkel kapcsolatban. A leggyakoribb érzés az érdeklődés volt (30 fő), amely arra utal, hogy a többség nyitottan és kíváncsian fogadja a családi narratívákat. Ez megerősíti azt a feltételezést, hogy a történelem személyes kötődésen keresztül különösen hatékonyan ragadható meg számukra.

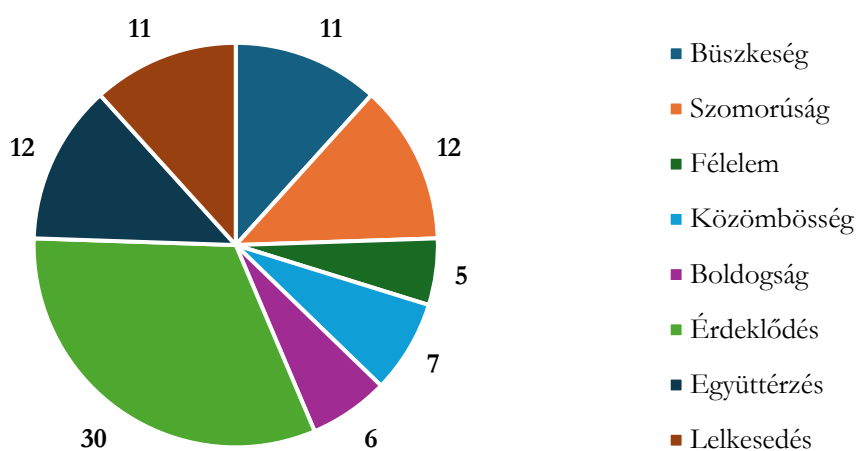
Az együttérzés és a szomorúság egyaránt 12-12 főnél jelentkezett, ami arra enged következtetni, hogy a családi történetek jelentős része a történelem nehéz, tragikus korszakaira – például háborúkra vagy kitelepítésekre – vonatkozik. Ezek az elbeszélések fokozott érzelmi azonosulást váltanak ki a tanulókból. Bizonyos esetekben félelem is megjelent (5 fő), amely tovább erősíti az elhangzott történetek érzelmi súlyát.

A büszkeség, valamint a lelkesedés és hősiesség érzése szintén hasonló arányban fordult elő (11-11 fő). Ez arra utal, hogy a családi narratívákban jelentős szerepet kapnak a nemzeti hősköz, sikerekhez és példaképekhez kapcsolódó események, amelyek pozitív identitásképző tényezőként működhetnek. A boldogság érzése ritkábban jelent meg (6 fő), ami arra enged következtetni, hogy az átadott történetek többsége inkább komoly, súlyos témákat dolgoz fel.

Érdekes eredmény, hogy 7 tanuló közömbösségről számolt be. Ez arra utalhat, hogy egyes esetekben a családi történetek nem váltanak ki érzelmi azonosulást, feltehetően a narráció módja, a történetek tartalma vagy a tanulók érdeklődésének hiánya miatt.

Összegzésként megállapítható, hogy a családi történetek érzelmi hatása sokrétű: a pozitív érzelmek (érdeklődés, büszkeség, lelkesedés) mellett jelentős arányban jelennek meg a negatív érzelmek (szomorúság, együttérzés, félelem) is. Ez arra utal, hogy a családi narratívák nem pusztán ismeretátadó, hanem identitás- és érzelemformáló funkciót is betöltenek, amely fontos tényező lehet a nemzeti tudat és a történelemhez való viszony alakulásában.

2. ábra: A családi történetek érzelmekre gyakorolt hatása

Forrás: saját szerkesztés

Családi történetek kapcsolata az iskolában hallott történetekre

A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a tanulók jelentős része nem érzékel kapcsolatot a családjukban hallott történetek és az iskolai történelem között. A 25 főt számláló csoport szerint a két narratíva között nincs összefüggés, ami az érzelmi kötődés hiányához vezethet. Számukra a történelem elsősorban lexikális tudásként jelenik meg. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a család nem tartja fontosnak a múlt megosztását, vagy maga sem rendelkezik olyan történelmi ismeretekkel, amelyek megalapozhatnák a nemzeti identitás átörökítését. Ebben az esetben az iskola válik az elsődleges forrássá, azonban az intézményes oktatás főként külsődleges ismereteket közvetít, ami mérsékli az érzelmi azonosulás lehetőségét.

A családi háttér különbségei – például a nagyszülők eltérő történelmi tapasztalatai vagy a család társadalmi helyzete – tovább árnyalják a kapcsolatot. Bár a vizsgálat nem

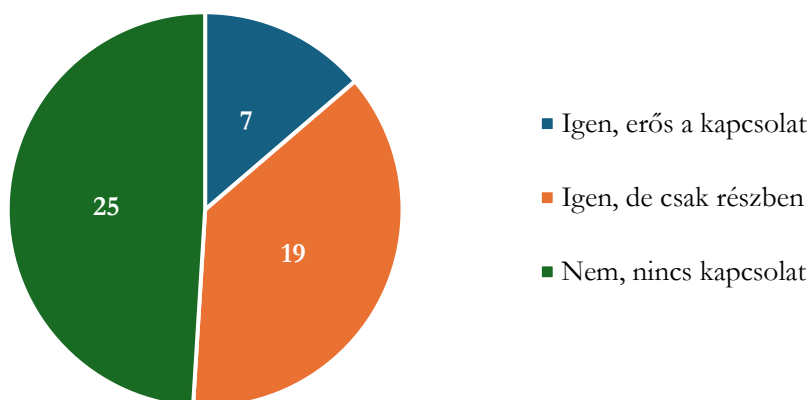
tért ki részletesen ezekre a szociális tényezőkre, feltételezhető, hogy jelentős mértékben befolyásolják a diákok történelmi szemléletét.

A tanulók egy másik csoportja (19 fő) részben felismeri az összefüggést az iskolai és a családi történelem között, így kettős történelmi tudással rendelkezik. Esetükben a családi narratívák személyes élményeket közvetítenek, amelyek kiegészítik az iskolában elsajátított általános ismereteket. Ez a kettős forrás elősegítheti a történelem iránti fogékonyság kialakulását és a mélyebb megértést.

A tanulók kisebb része (7 fő) erős kapcsolatot érzékel a családi és az iskolai történelmi narratívák között. Ebben a csoportban valószínűsíthető, hogy a családi történetek inkább általános, kevésbé személyes élményeken alapulnak, mivel a szülők nem közvetlen átélői, legfeljebb gyermekkori tanúi voltak a meghatározó nemzeti eseményeknek. Ennek következtében a családi és iskolai tudásrendszer kölcsönösen erősíti egymást, ami hozzájárulhat a nemzeti identitás formálódásához és az érzelmi kötődés kialakulásához a közösség iránt.

A kutatás eredményei azt jelzik, hogy a tanulók történelmi szemlélete nagymértékben függ a családi és az iskolai narratívák közötti kapcsolattól. A diákok jelentős része nem érzékel összefüggést a két forrás között, ami a történelemhez való érzelmi kötődés hiányához vezethet, míg egy másik csoport a kettős forrás révén személyes élményekkel is gazdagított tudást alakít ki. Az erősebb kapcsolatot érzékelő tanulók esetében a családi és iskolai történetek kölcsönösen erősítik egymást, ami hozzájárulhat a nemzeti identitás és az érzelmi azonosulás kialakulásához. Eredményeink rámutatnak a családi háttér és a narratívák szerepére a fiatalok történelmi tudatának és fogékonyságának formálásában.

3. ábra: Családi történetek kapcsolata az iskolában hallott történetekkel

Forrás: saját szerkesztés

A magyar történelmi események megítélése a 12 éves tanulók körében

A következő diagram azt mutatja, hogy a megkérdezett tanulók hogyan értékelik a különböző magyar történelmi eseményeket egy ötfokú skálán, ahol az 1-es a legnegatívabb, az 5-ös pedig a legpozitívabb megítélést jelöli.

A vizsgálat eredményei azt mutatják, hogy a tanulók különösen pozitívan értékelik azokat a történelmi eseményeket, amelyek szorosan kapcsolódnak a magyar nemzeti identitás kialakulásához és megerősítéséhez. A honfoglalás, Szent István király uralkodása, valamint a magyar királyok koronázásának eseményei kiemelkedően magas arányban kerültek a legpozitívabb értékelési kategóriába. Ez arra utal, hogy ezek a történések meghatározó szerepet töltenek be a nemzeti identitás és a kultúrnemzet koncepciójának megerősítésében. A kultúrnemzet elmélete szerint a közösséget nem kizárólag politikai keretek, hanem közös nyelv, hagyományok és történelmi tudat tartják össze. A diákok pozitív érzelmi kötődése azt jelzi, hogy ezek az események identitásképző tényezőként funkcionálnak. Érdekes, hogy a királykoronázások ilyen kedvező megítélést kaptak, annak ellenére, hogy történelmi szempontból nem minden uralkodó tevékenysége bizonyult kedvezőnek. Példaként említhető II. Lajos, akinek rövid uralkodása alatt következett be a mohácsi csata, Magyarország egyik legsúlyosabb történelmi tragédiája. Az ilyen összefüggések felismeréséhez azonban mélyebb történelmi ismeretek szükségesek. A pozitív értékelés ugyanakkor arra utal, hogy a tanulók a koronázásokat a középkori magyar államiság dicsőséges időszakával kapcsolják össze, amelyek kevésbé kötődnek tragikus következményekhez.

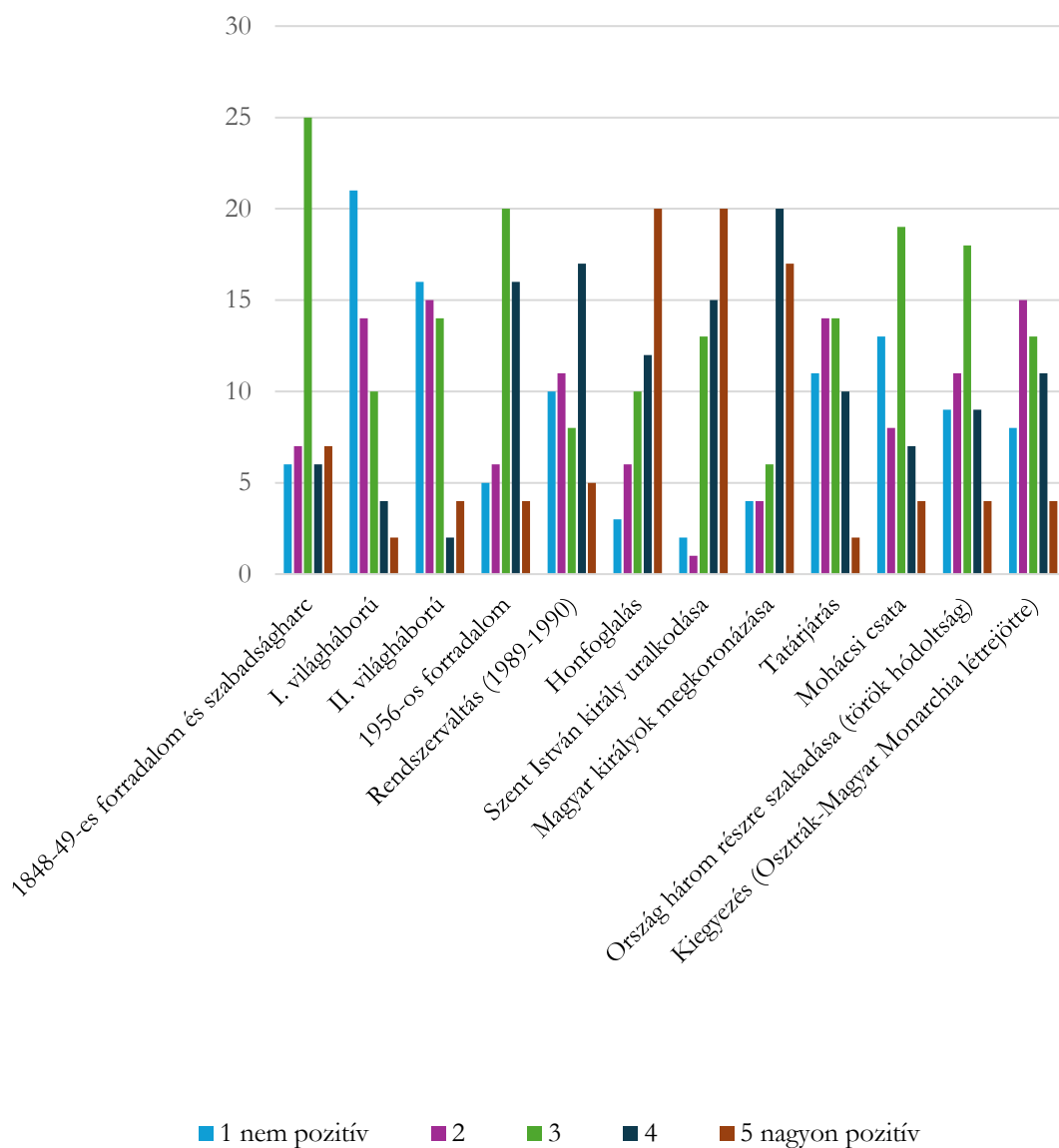
Bizonyos események megítélése ugyanakkor kiegyensúlyozottabb képet mutatott. Az 1956-os forradalom és a rendszerváltás esetében a válaszok eloszlása jóval megosztottabb, és kevesebb diák adta a legpozitívabb értékelést. Bár ezek a történések a szabadságért folytatott küzdelmet és a politikai átalakulást képviselik, közelmúltbeli jellegük, valamint a családi történetekben, a társadalmi diskurzusban és a médiában való eltérő értelmezésük hozzájárulhat a mérsékelt megítéléshez.

Az 1867-es kiegyezés szintén megosztó eseménynek bizonyult. Habár az Osztrák–Magyar Monarchia időszaka gazdasági és politikai stabilitást hozott Magyarországnak számára, a nemzeti önrendelkezés szempontjából ellentmondásosnak tekinthető. Ez a tanulói értékelésekben is tükröződött: sokan semleges vagy kevésbé pozitív besorolást adtak. A kiegyezés értelmezése tehát kettős: egyfelől a modernizáció és a fejlődés időszakát, másfelől a függetlenségi törekvések háttérbe szorítását jelképezi.

A kutatás adatai arra is rámutatnak, hogy a tanulók kevésbé pozitívan viszonyulnak a magyar történelem tragikus korszakaihoz. Az I. és II. világháború, a tatárjárás, a mohácsi vereség és a török hódoltság eseményei esetében a többség semleges vagy negatív értékelést adott. E korszakok a nemzet hanyatlásával, veszteségekkel és pusztítással

társulnak, amely érthető módon mérsékli a pozitív érzelmi kötődést. Különösen kiemelkedik a világháborúk és Mohács megítélése, mivel ezek a történelemoktatásban is a nemzeti tragédiák szimbólumaiként jelennek meg. A diákok reakcióiban így inkább a veszteség, a szomorúság és az érdektelenség dominál, míg a büszkeség és a pozitív azonosulás háttérbe szorul.

4. ábra: A beledi 12 éves tanulók véleménye a magyar történelmi eseményekről

Forrás: saját szerkesztés

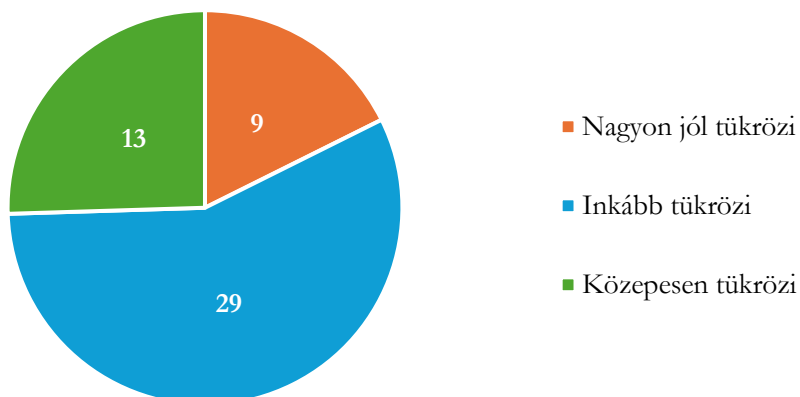
Történelemoktatás valóságúsége a diákok szemszögéből

A kutatás eredményei szerint a megkérdezett hatodik osztályos tanulók többsége úgy ítéli meg, hogy az iskolai történelemoktatás inkább, illetve nagyon jól tükrözi a történelmi események valóságát. A válaszadók 38%-a (9 fő) úgy vélte, hogy az iskolában tanultak „nagyon jól” tükrözik a valóságot, míg 55%-uk (29 fő) szerint az oktatás „inkább” tükrözi azt. Ez alapján megállapítható, hogy a tanulók többsége hitelesnek tartja a tanárok, a tankönyvek és a tananyag által közvetített ismereteket, valamint megbízik azok forrásértékében.

A tanulók mintegy 25%-a (13 fő) közepesnek ítélte az oktatás valóságtartalmát. Ez arra utal, hogy a diákok egy része érzékeli: a történelem értelmezése nem feltétlenül teljesen objektív, bizonyos események többféle nézőpontból is bemutathatók.

Figyelemre méltó eredmény, hogy a megkérdezettek közül senki sem választotta azt a lehetőséget, hogy az iskolai történelem „inkább nem” vagy „egyáltalán nem” tükrözi a valóságot. Ez azt jelzi, hogy a tanulók nem érzékelik az oktatásban közvetített történelmi narratívát torzítónak vagy megtévesztőnek, hanem összességében megbízható tudásforrásnak tekintik azt.

5. ábra: Iskolai történelemoktatás valóságúsége a beledi 12 éves tanulók körében

Forrás: saját szerkesztés

A 12 éves tanulók történelmi ismeretszerzésének forrásai és azok hatása

A digitális korban a tanulók számos forrásból szerezhetnek történelmi ismereteket, amelyek befolyásolják nézőpontjukat és érzelmi viszonyulásukat a múlt eseményeihez. Bár az internet és a közösségi média széles körben hozzáférhető tartalmakat kínál, ezek hitelességének megítélése komoly kihívást jelent a diákok számára.

A kutatás eredményei alapján a tanulók többsége elsősorban az iskolai tananyagra, valamint a pedagógusok által közvetített tudásra támaszkodik. Ez azt mutatja, hogy az iskola és a tanórai diskurzus továbbra is meghatározó szerepet tölt be a történelmi tudás átadásában és a szemlélet formálásában.

Fontos kiegészítő forrást jelentenek a családi beszélgetések is. A szülők és nagyszülők személyes elbeszélései nem csupán faktuális ismereteket adnak át, hanem érzelmi dimenzióval is gazdagítják a múlt értelmezését. Ez hozzájárulhat a történelem személyes jelentőségének kialakulásához és az identitás formálásához.

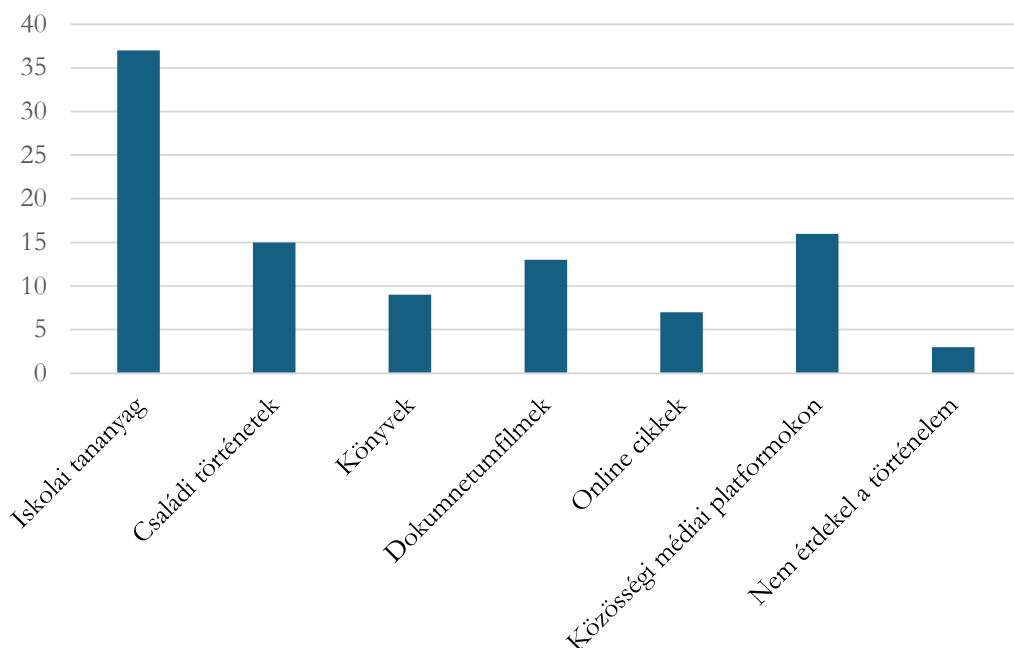
Bár a diákok kisebb hányada kutat aktívan további forrásokból, mint például könyvek vagy dokumentumfilmek, ezek az autentikusabb források fontos szerepet töltenek be azok számára, akik mélyebb ismeretekre törekszenek.

Érdekes eredmény, hogy a közösségi média platformjai nagyobb szerepet töltenek be a történelmi információk megszerzésében, mint az online cikkek vagy dokumentumfilmek. Ez a jelenség a digitális tartalmak térnyerését és a fiatalok médiafogyasztási szokásainak átalakulását tükrözi.

Ugyanakkor nem minden tanuló mutat érdeklődést a történelem iránt. Egyesek számára az oktatás nem bizonyul kellően motiválónak, mások esetében pedig negatív tapasztalatok – például gyenge tanulmányi eredmények vagy nehezen feldolgozható témák – vezetnek ellenálláshoz. Ez rámutat arra, hogy a történelemtanítás módszertani megújítása és a tanulói élmények gazdagítása kulcsfontosságú a motiváció fenntartásában.

Összegzésként a válaszok alapján látható, hogy a 12 évesek történelmi tudásának fő forrása az iskola, de a családi történetek és a közösségi média is jelentős szerepet játszik. Ez arra utal, hogy a történelemhez való hozzáférés ma már nem kizárólag az iskolai keretek között, illetve hagyományos formákban (tankönyvek, cikkek) történik, hanem egyre inkább a digitális térben is, amely szélesebb közönséget szólít meg.

6. ábra: Történelmi ismeretszerzés forrásai

Forrás: saját szerkesztés

Nemzeti történelmi események megjelenése digitális platformokon

A mai digitális környezetben számos közösségi platform áll a fiatalok rendelkezésére, amelyek lehetőséget kínálnak különböző vélemények, gondolatok, képek és videók megosztására. Ezeken a felületeken történelmi jellegű tartalmakkal is találkozhatnak a felhasználók.

A kutatás eredményei szerint a *TikTok* a legnépszerűbb platform a vizsgált diákok körében. Ez összhangban áll a fiatalok médiafogyasztási szokásaival, hiszen napjainkban a gyors, könnyen befogadható ingerek kerültek előtérbe, amelyeket a TikTok rövid, szórakoztató és lényegre törő videói jól kiszolgálhatnak.

Második helyen a *Facebook* szerepelt a történelmi tartalmakhoz való hozzáférés tekintetében. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a diákok e platformon kevésbé közvetlenül, inkább szüleik és tanáraik révén találkoznak történelmi vonatkozású bejegyzésekkel. A fiatal generáció körében a Facebook elsősorban a kapcsolattartás eszközeként funkcionál, nem pedig elsődleges információforrásként.

Jelentős szerepet kapott a *YouTube* is, amely elsősorban a hosszabb formátumú videók és dokumentumfilmek miatt releváns a történelmi ismeretek szempontjából. A

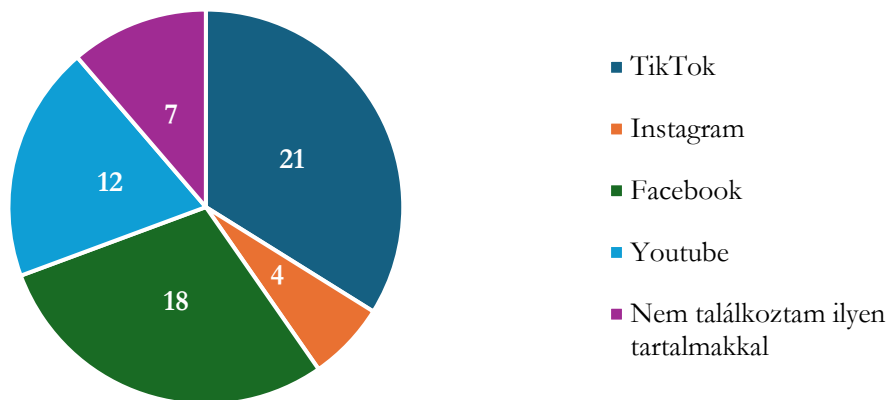
felületen több olyan tartalomkészítő is aktív, akik kifejezetten történelmi témájú videókat készítenek, például az *Időutazó* csatorna, amelyet Márffy Bence és Márffy Marcell vezet.

Az *Instagram* kevésbé bizonyult népszerűnek történelmi tartalmak fogyasztása szempontjából. A platform inkább életmódhoz, sporthoz, illetve hétköznapi szórakoztató tartalmakhoz kapcsolódik, így a történelmi jellegű posztok háttérbe szorulnak.

A válaszokból az is kiderült, hogy vannak diákok, akik egyáltalán nem találkoztak történelmi tartalmakkal a közösségi médiában. Ez arra utal, hogy a digitális térben elérhető tartalmakhoz való hozzáférés és azok fogyasztása nem egységes a fiatalok körében.

Összességében megállapítható, hogy a diákok számára a közösségi média fontos kiegészítő forrást jelent a történelmi ismeretek megszerzésében. Ugyanakkor az algoritmusok működéséből fakadóan a megjelenő tartalmak mennyisége és jellege nagymértékben függ az egyéni érdeklődéstől és a felhasználói aktivitástól. Azok a tanulók, akik aktívan keresnek vagy fogyasztanak történelmi tartalmakat, nagyobb arányban találkoznak ilyen jellegű bejegyzésekkel, míg az érdeklődés hiányában mások hírfolyamában ezek kevésbé jelennek meg.

7. ábra: Közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmak

Forrás: saját szerkesztés

Érzelmi reakciók megjelenése a közösségi médiában megjelenő tartalmakra

A vizsgálat következő kérdésköre arra irányult, hogy a közösségi médiában felbukkanó történelmi tartalmak milyen érzelmi reakciókat váltanak ki a tanulókból. Arra kerestük a választ, hogy ezek a benyomások hasonlóak-e a családi történetekhez kapcsolódó élményekhez, vagy inkább eltérő jellegű érzelmeket mozgósítanak.

A megkérdezett diákok többsége arról számolt be, hogy a nemzeti történelmi témájú tartalmak nem keltettek bennük különösebb érzelmi hatást. Ennek oka lehet, hogy ezek a bejegyzések gyakran nem elég élményszerű vagy személyes módon jelennek meg, illetve nem kapcsolódnak közvetlenül a tanulók mindennapi életéhez.

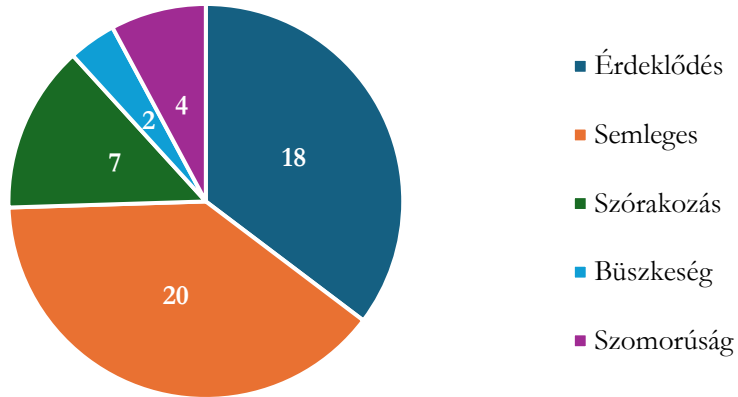
Ugyanakkor közel hasonló arányban akadtak olyan válaszadók is, akik érdeklődést mutattak a felbukkanó történelmi tartalmak iránt. Ez pozitív jelzésnek tekinthető, hiszen azt mutatja, hogy a közösségi média képes lehet felkelteni a fiatalok figyelmét a nemzeti múlt iránt, amennyiben a tartalmak befogadható és számukra vonzó formában kerülnek bemutatásra. Az is megfigyelhető, hogy azok a diákok, akik tudatosan keresnek további forrásokat egy adott témakörhöz, nagyobb eséllyel találnak viszonylag hiteles információkat.

Néhány tanuló szórakoztatónak találta a közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmakat. Ez arra utal, hogy bizonyos tartalomkészítők humoros, könnyed stílusban dolgozzák fel a történelmi eseményeket vagy személyeket, különösen a TikTok rövid videós formátumának keretein belül. Ez a megközelítés hozzájárulhat a fiatalok figyelmének fenntartásához és a téma iránti motiváció erősítéséhez.

Érzelmi szempontból ugyanakkor kevesen jeleztek szomorúságot vagy büszkeséget a történelmi tartalmak megtekintése után. Ez arra enged következtetni, hogy a közösségi médiában elérhető bejegyzések ritkán célozzák meg a mélyebb érzelmi azonosulást, sokkal inkább a szórakoztatást helyezik előtérbe. Különösen figyelemre méltó, hogy a válaszok alapján alig akadt, aki büszkeséget érzett volna a magyar történelem eseményei kapcsán. Ez gyengítheti a nemzeti identitás élményét a tanulók körében.

Összességében elmondható, hogy a 12 éves diákok többsége inkább semleges vagy érdeklődő hozzáállást mutat a közösségi médiában található történelmi tartalmak iránt, miközben csak kisebb részük él meg mélyebb érzelmi reakciókat. Ez nagyrészt annak tudható be, hogy a platformokon domináns tartalomtípusok inkább a humorra és az aktuális társadalmi-politikai kontextusra építenek, semmint a nemzeti múlt érzelmi jelentőségének hangsúlyozására.

8. ábra: Érzelmi reakciók megjelenése a közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmakra

Forrás: saját szerkesztés

Történelmi tartalmak fajtái a közösségi médiában

A kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a közösségi médiában különböző típusú történelmi tartalmak jelennek meg, amelyek eltérő mértékben érik el a fiatalokat. A vizsgálat célja annak feltárása volt, hogy a diákok melyik tartalomtípussal találkoznak leggyakrabban, illetve melyeket részesítik előnyben.

A legtöbb válaszadó az oktató jellegű történelmi tartalmakat jelölte meg. Ez arra utal, hogy a közösségi média – bár elsődlegesen szórakoztatási funkcióval bír – egyfajta tanulási segédletként is szolgálhat. Az ilyen tartalmak között megtalálhatók az ismeretterjesztő YouTube-csatornák, valamint olyan rövid videók, amelyek humoros vagy lendületes stílusban mutatják be a múlt eseményeit, elősegítve ezzel a fiatalok figyelmének fenntartását.

Ezzel közel azonos arányban fordultak elő a kreatív történelmi tartalmak (például mémek, illusztrációk, rajzok). Ezek megjelenése különösen pozitív fejlemény, hiszen hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a történelem ne csupán száraz és tankönyvi jellegű tudásanyagként jelenjen meg, hanem a szórakozás és a vizuális önkifejezés eszközeként is közelebb kerüljön a fiatalokhoz.

A válaszok ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy a tanulók egy része már találkozik politikai vagy véleményalapú tartalmakkal is. Ez fontos szempont, mivel a nemzeti történelmi események értelmezése gyakran vitatott, és a közösségi média platformjai alkalmasak arra, hogy különböző nézőpontokat közvetítsenek. Ezáltal a diákok korán

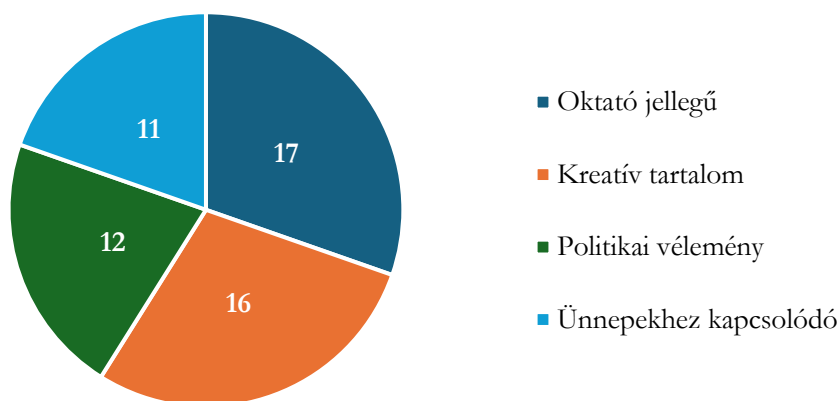

megtapasztalhatják, hogy a történelem értelmezése nem mindig egyértelmű, hanem sokszor többféle szemlélet létezik.

A legkisebb arányban a nemzeti ünnepekhez kapcsolódó tartalmak jelentek meg. Ennek valószínű oka, hogy ezek főként csak az ünnepekhez kötődően válnak láthatóvá a közösségi médiában. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy e bejegyzések kiemelt szerepet játszhatnak a fiatalok nemzeti identitásának formálásában.

Összegzésként elmondható, hogy a 12 éves korosztály elsősorban oktató jellegű és kreatív történelmi tartalmakkal találkozik a közösségi médiában. Bár megjelennek politikai vagy véleményalapú bejegyzések is, ezek jóval alacsonyabb arányban fordulnak elő. Ez arra utal, hogy a fiatalok számára a történelem a közösségi médiában jelenleg inkább tanulási forrásként és szórakozási lehetőségként van jelen, míg az identitásformáló tartalmak kevésbé dominálnak.

9. ábra: Történelmi tartalmak fajtái a közösségi médiában

Forrás: saját szerkesztés

Hitelesség kérdése a közösségi médiában megjelenő történelmi témájú bejegyzésekben

A közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmak hitelességének megítélése a fiatalok körében komoly dilemmát jelent. A kutatás során kapott válaszok azt mutatják, hogy a 6. osztályos tanulók körében erős a kritikai érzék, ugyanakkor megfigyelhető némi bizalom is az online források iránt.

Érdekes eredmény, hogy egyetlen diák sem jelölte meg a teljes hitelesség lehetőségét. Ez arra enged következtetni, hogy a digitális világba beleszületett generáció jobban

érzékelik az internetes tartalmak sokszínűségét és azt, hogy ezek között számos nem ellenőrzött, illetve nem szakértőktől származó információ is előfordulhat.

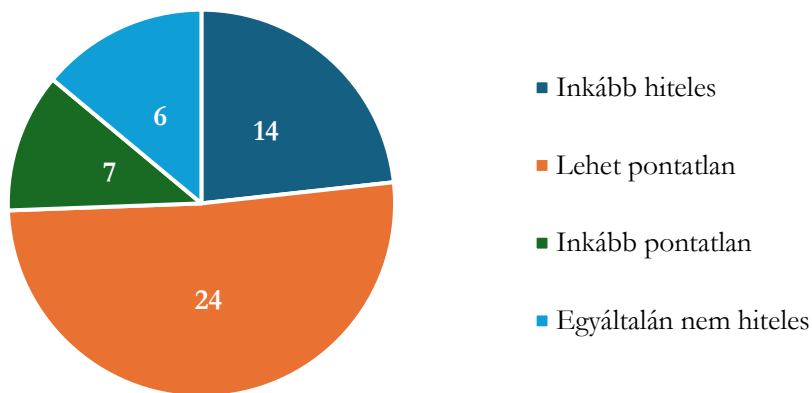
A tanulók 14%-a inkább hitelesnek tartja a közösségi médiában látott történelmi tartalmakat. Ez a kisebbség valószínűleg azokból áll, akik tudatosan keresnek megbízhatóbb csatornákat, vagy kevésbé figyelnek az információk ellenőrzésére.

A válaszadók többsége úgy véli, hogy a közösségi médiában található bejegyzések tartalmazhatnak pontatlanságokat. Ez az eredmény összhangban áll azzal, hogy a tanulók jelentős része érzékeli a tartalmak formájából, stílusából, illetve kontextusából fakadó bizonytalanságot. Ebben nagy szerepe lehet annak, hogy a NAT 2020 kiemelt célként fogalmazza meg a mérlegelő – valójában kritikai – gondolkodás fejlesztését, amely képessé teheti a diákokat a hitelesség tudatosabb megítélésére.

Emellett akadtak olyan tanulók is, akik egyértelműen pontatlannak vagy teljesen hiteltelennek ítélték meg a közösségi médiában fellelhető történelmi tartalmakat. Ez a csoport valószínűleg már találkozott nyilvánvaló tévedésekkel, vagy a szülői és pedagógusi irányítás nyomán alakított ki tudatosan kritikus hozzáállást. Számukra az elsődleges tudásforrás továbbra is az iskola és a tankönyvi tananyag marad.

Összességében elmondható, hogy a 12 éves tanulók többsége nem bízik teljes mértékben a közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmakban, ugyanakkor nem is utasítja el azokat teljes egészében. Bár kisebb mértékben jelen van a hitelességbe vetett bizalom, a diákok általános vélekedése inkább a kritikus hozzáállás felé mutat. Ezért is kiemelten fontos, hogy az iskolai nevelésben hangsúlyt kapjon a kritikai gondolkodás fejlesztése, amely segíthet a fiataloknak eligazodni az online tér sokszor ellentmondásos információi között.

10. ábra: Hitelesség kérdése a történelmi témájú bejegyzésekben

Forrás: saját szerkesztés

Történelmi emlékhelyek érzelmi hatása a 12 évesek körében

Mikor történelmi emlékhelyeket látogatunk, gyakran erős érzelmi reakciókat válthatnak ki. Felmerül a kérdés, hogy a mai fiatal generáció hogyan viszonyul az ilyen helyszínekhez, és vajon kiváltanak-e belőlük érzelmeket.

A kutatás szerint a legtöbb tanuló érdeklődést mutat a történelmi emlékhelyek iránt. Ez arra utal, hogy a fiatalok kíváncsiak a múlt eseményeire, és a helyszíni tapasztalat segítheti őket a történelem jobb megértésében.

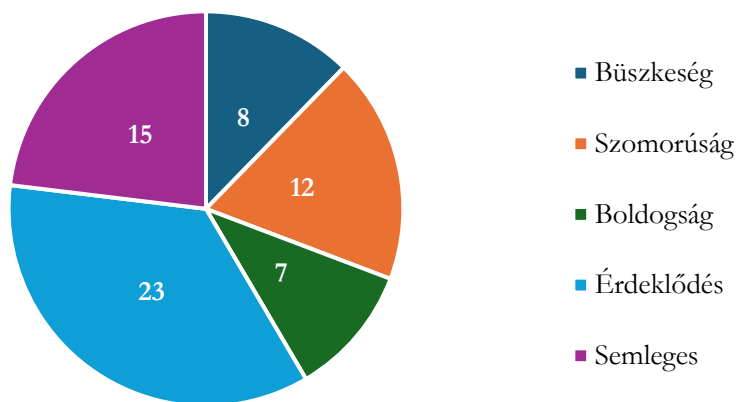
Egy kisebb csoport, 12 diák, arról számolt be, hogy a történelmi emlékhelyek látogatása szomorúságot vált ki belőlük. Ez leginkább olyan helyszínekre jellemző, amelyek tragikus eseményekhez, háborúkhöz vagy elnyomáshoz kapcsolódnak.

A válaszadók egy másik, kisebb része büszkeséget és örömet is tapasztalt a látogatás során. Ennek oka valószínűleg az, hogy ezek a diákok inkább a dicső múlt emlékeire koncentrálnak, például történelmi személyek sírjaira vagy szobrainak meglátogatásakor.

Meglepően sokan azonban azt jelezték, hogy egyáltalán nem vált ki belőlük érzelmet egy történelmi emlékhely meglátogatása. Ők valószínűleg azok, akik számára a nemzeti történelem még nem elég személyes vagy közvetlen ahhoz, hogy érzelmi reakciót generáljon.

Összességében elmondható, hogy a 12 évesek körében a történelmi emlékhelyekhez fűződő élmények vegyesek: míg egy jelentős csoport érdeklődést mutat, addig mások számára a látogatás inkább semleges élmény marad, és nem vált ki mélyebb érzelmi kötődést.

11. ábra: Történelmi emlékhelyek érzelmi hatásai

Forrás: saját szerkesztés

Következtetések

A szakirodalom is megerősíti, hogy a nemzeti identitás formálásában fontos szerepet játszanak a személyes élmények, az érzelmi kapcsolódás és a történelmi nézőpont tudatos fejlesztése. A NAT 2020 céljai közt szerepel a mérlegelő – valójában kritikai – gondolkodás fejlesztése és a történelmi források elemző képességének erősítése, ami egybecseng a kutatások eredményeivel. A diákok visszajelzései szerint a történelemtanítás élményszerűbbé tétele volna a legfontosabb eszköz a történelmi események mélyebb megértéséhez és az identitás tudat erősítéséhez.

Összességében a kutatás a 12 éves korosztály nemzeti történelemhez való viszonyulását vizsgálja, különös figyelmet fordítva arra, hogy milyen érzelmeket váltanak ki belőlük a családi történetek, egyéb más források, a történelmi emlékhelyek, valamint a közösségi médiában megjelenő történelmi tartalmak és ezeket mennyire tartják hitelesnek.

A kutatási hipotézisek elemzésekor kiderült, hogy az az állítás, miszerint a közösségi média hasznos eszköz a történelmi tudatformálására, nem igazolódott, mert a történelmi tartalmak elérése algoritmusokon múlik, és leginkább azokhoz jut el, akik érdeklődnek a történelem iránt.

Igazolódott az a hipotézis, miszerint a családi történetek sokkal több gyereket érintenek és nagyobb érzelmi hatással bírnak, mivel személyesek. Egy-egy elmesélt történetben a tanuló saját családja történetét és szerepét hallja vissza. Ezzel is jobban beleélve magát az eseményekbe és érzi, hogy ő és a családtagok is részesei a történelemnek. Ezzel erősítve a nemzeti identitás érzését.

A történelmi emlékhelyek felkeresése során is vegyes érzelmek kerítik hatalmukba a tanulókat. Akadnak, akik mélyebb kötődést éreznek, míg mások számára kevésbé meghatározó élmény. Ez arra utalhat, hogy az élményszerű, a tanterem kívüli történelemoktatás fejlesztésre szorul.

A kutatás kitért arra is, hogy a tanulók történelmi tudása több forrásból épül fel, és nem kizárólag az iskolai tanórák határozzák meg azt. Az eredmények alapján jól látható, hogy bár az iskola továbbra is a legfontosabb és legátfogóbb tudásforrás, a gyerekek ismeretei kiegészülnek különféle informális hatásokkal is. Ide tartoznak elsősorban a családi beszélgetések, ritkábban a könyvek, filmek vagy a digitális média tartalmai. Ezek elérése azonban nem egyformán biztosított minden tanuló számára, így az informális források szerepe jelentős különbségeket mutat az egyes gyerekek között. Azok, akik rendszeresen hallanak történeteket otthon, gazdagabb és személyesebb képet alakítanak ki a múltrol, míg mások számára a történelem szinte kizárólag az iskolai tananyag alapján formálódik.

Ezzel összefüggésben az is megfigyelhető volt, hogy a különböző tudásforrások – az iskola, a család és a média – nem minden esetben alkotnak egységes, összehangolt rendszert. Sok tanuló nem lát kapcsolatot a család által mesélt történetek és az iskolában tanult események között, így számukra a történelem több, egymástól elkülönülő narratívaként jelenik meg. Ez a széttagoltság hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyerekek eltérő érzelmi viszonyulást alakítanak ki ugyanazon történelmi eseményekhez: míg egyesek személyes kötődést éreznek, addig mások inkább távolságtartóbb, lexikális megközelítést alkalmaznak. Azoknál a tanulóknál viszont, akik képesek összekapcsolni az otthoni és az iskolai tudást, erősebb az érzelmi bevonódás és mélyebb a történelmi megértés, ami hosszú távon a nemzeti identitás tudatosabb formálódását is segíti.

A kutatás azt mutatja, hogy a módszertani sokszínűség – például a beszélgetés, a vizuális eszközök és az élményszerű feladatok alkalmazása – valóban segíti a tanulók történelmi eseményekről alkotott megértését és növeli a bevonódásukat. Ezek a módszerek változatos megközelítést kínálnak, amely egyszerre fejleszti a gondolkodást, támogatja a szemléltetést és érzelmi élményt is nyújt. Ugyanakkor a hatás mértéke jelentős részben a pedagógus személyiségétől és az óra légkörétől függ.

A kérdéssor végén található kérdés arra irányult, hogy a diákok szerint milyen más módon lehetne érdekesebbé tenni a történelemoktatást. A diákok válasza kiemelkedően a szerepjáték volt, amely nem meglepő. Hiszen mint a családi történetek ezek is sokkal személyesebb élményt adnak, mivel beleélik magukat egy adott személy szerepébe és az adott korszak gondolkodás módjába. Ezzel a pedagógiai módszerrel lehet fejleszteni leginkább a NAT-ban megjelenő kompetenciákat. Ez megerősítette a kutatás azon hipotézisét, miszerint az interaktív módszerek jobbak, hatékonyabbak a történelmi események megértésének és az érzelmi bevonódásnak a növelésében.

Fontos hangsúlyozni, hogy a jelen kutatás egy mikrokörnyezeti esettanulmány: a minta kizárólag Beled város általános iskolájának 6. osztályos, tizenkét éves tanulóiból állt. Mivel Beled egy kis lélekszámú település – 2025. január 1-jén 2394 fő –, a város sajátos demográfiai és társadalmi jellemzői befolyásolhatják a diákok válaszait. Ennek megfelelően az eredmények nem tekinthetők országosan reprezentatívnak, és nem általánosíthatók a 12 éves korosztály egészére. A kutatás mindössze betekintést nyújt egy konkrét mikroközösség történelmi érdeklődésének és attitűdjeinek alakulásába.

IRODALOM

Forrás

Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára:

https://www.oktatas.hu/koznevelés/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8/ (Letöltés: 2025. március 12.)

Nagyné Császár Mónikával és Orbán Petrával, a Beledi Általános Iskola történelem szakos tanáraival, Beleden, 2025. február 14-én felvett interjú alapján. (A szerző birtokában)

Szakirodalom

ANDERSON, Benedict (1983): *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, London.

CSEPELI György – ÖRKÉNY Antal – SZÉKELYI Mária – POÓR János (2004): Nemzeti identitás Magyarországon az ezredfordulón. In: *Társadalmi riport 2004*. Szerk. KOLOSI Tamás – TÓTH István György. TÁRKI, Budapest, 471-483.

DANCS Katinka (2016): Kultúra – iskola – nemzetközi azonosságtudat a nemzeti identitás értelmezése és vizsgálatának lehetőségei általános iskolások körében. *Magyar Pedagógia*, 116. évf. 4. sz. 403–425.

<https://doi.org/10.17670/MPed.2016.4.403>

DANCS Katinka (2018): Nemzeti szimbólumok, a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei I. Nemzeti szimbólumok általános iskolai tanárok véleménye alapján. *Történelemtanítás, (LIII.) Új folyam IX. évf. 3-4. sz. 1–16.*

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/11/dancs-katinka-a-nemzeti-szimbolumok-es-a-nemzeti-identitas-ismeretjellegu-elemei-i-09-03-06/> (Letöltés: 2025. november 25.)

DANCS Katinka (2019): Nemzeti szimbólumok, a nemzeti identitás ismeretjellegű elemei II. A tanulók tantervekben megjelenő nemzeti szimbólumokkal kapcsolatos tudásszintjének mérése 1–6. osztályban. *Történelemtanítás, (LIV.) Új folyam X. évf. 1. sz. 1–13.*

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/03/dancs-katinka-nemzeti-szimbolumok-a-nemzeti-identitas-ismeretjellegu-elemei-ii-10-01-07/> (Letöltés: 2025. november 25.)

DANCS Katinka (2023): A történelemtanárok által fontosnak vélt célok és jelenismereti témák, valamint az általuk használt módszerek egy kérdőíves vizsgálat eredményei

- alapján. In: KOJANITZ László (szerk.): *Korszerű történelemoktatás: Új utak és megoldások*. Belvedere Meridionale, 15–31.
- FÜLÖP Éva – PÉLEY Bernadette – LÁSZLÓ János (2011): A történelmi pályához kapcsolódó érzelmek modellje magyar történelmi regényekben. *Pszichológia*, 31. évf. 1. sz. 47–62.
<https://doi.org/10.1556/pszicho.31.2011.1.5>
- JANCSÁK Csaba (2019): A személyes narratívák és a történelemtanítás értékvilága. In: KOVÁCS Gusztáv – LUKÁCS Otília (szerk.): *Az elbeszélés ereje*. Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs, 7–22.
- JANCSÁK Csaba (2020a): Történelmi emlékezet és a család (pp.). In: A. GERGELY András – KAPITÁNY Ágnes – KAPITÁNY Gábor – KOVÁCS Éva – PAKSI Veronika (szerk.): *Kultúra, közösség és társadalom*. Tanulmányok Tibori Tímea tiszteletére. Társadalomtudományi Kutatóközpont – Magyar Szociológiai Társaság, Budapest, 141–159.
- JANCSÁK Csaba (2020b): Családtörténetek hiánya, történelemtől elidegenedett nemzedék, új ifjúsági sebezhetőségek és történelemtanítás. *Magyar Tudomány*, 181. évf. 8. sz. 1014–1021.
<https://doi.org/10.1556/2065.181.2020.8.2>
- KALOCSAI Janka – KAPOSÍ József (2019): Tanítjuk vagy tanuljuk a demokráciát? Egy felmérés és tanulságai. *Új Pedagógiai Szemle*, 69. évf. 11–12. sz. 17–32.
- KINYÓ László (2005): A magyar történelmi események, korszakok, megítélése a 7. és 11. évfolyamos tanulók körében végzett kérdőíves vizsgálat eredményei alapján. *Magyar Pedagógia*, 105. évf. 4. sz. 409–432.
- LÁSZLÓ János (2012): *Történelemtörténetek. Bevezetés a narratív szociálpszichológiába*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MÁTRAI Zsuzsa (2002): A nemzeti identitás konfliktusai és az állampolgári nevelés. *Iskolakultúra*, 12. évf. 2. sz. 52–64.
- PÓLYA Tibor (2007): *Identitás az elbeszélésben*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.
- TAKÁCS Flóra (2017): Az esettanulmány mint módszertan a szociológiában. *Szociológiai Szemle*, 27. évf. 1. sz. 126–132.

